

Vůně, parfémy, osobní hygiena a pohoda prostředí

Odour, perfume, personal hygiene and well being

MUDr Ariana LAJČÍKOVÁ, CSc.
Státní zdravotní ústav Praha

Článek informuje o používání parfémů v historii lidstva. Dříve nahrazovaly vonné látky osobní hygiena a maskovaly nepříjemné pachy, používaly se při církevních obřadech a k léčbě nemocí. Dnes jsou příjemné vůně doplňkem hygienických opatření a faktorem pohody prostředí.

Klíčová slova: vůně, parfém, hygiena, pohoda prostředí

The article informs about using of perfumes in the history of people. Formerly perfume was used for masking unpleasant smells, as substitution of personal hygiene, by religious ceremonies and by treatment of illnesses. Today pleasant odour is factor of environmental comfort and complement of daily hygienic measures.

Key words: odour, perfume, hygiene, well being

Pohodu prostředí se rozumí, že faktory prostředí, které na člověka v dané chvíli působí, jsou vyvážené natolik, že si člověk jejich působení neuvědomuje (nebo je mu dokonce toto působení příjemné) a organismus není nucen zapojit žádné své adaptační mechanismy. Pohodu prostředí podmiňuje celá řada faktorů, především pohoda teplotní. Tu ovlivňuje intenzita fyzické i duševní práce, neboť na ní závisí tepelná produkce člověka a produkované teplo je třeba z organismu odvádět. K tomu slouží řada mechanismů (např. i pocení), jejichž zapojením se organismus snaží dosáhnout vyrovnané bilance mezi teplem produkovaným a teplem do prostředí sdíleným. Tepelná rovnováha je totiž jednou z podmínek teplotní pohody.

Základní podmínkou pohody prostředí je tedy vyřešení větrání a vytápění interiéru a tím zajištění vyhovující teploty vzduchu, teploty okolních ploch, rychlosti proudění vzduchu a jeho vlhkosti. Důležité jsou i teplotně izolační vlastnosti oděvu a čistota okolního vzduchu – **přítomnost** prachu, chemických i biologických látek a **pachů**. Je známo, že **vnímání nepříjemných pachů a pocit nedostatku čerstvého vzduchu ovlivňují negativně nejen pocit pohody, ale snižují také produktivitu vykonávané práce**. I když přímo zdraví člověka neohrožují, mohou způsobit nechutenství a pocit nevolnosti. Výsledkem je pak ztráta pocitu komfortu se všemi známými důsledky.

V minulosti zajišťovalo pohodu prostředí mj. používání vonných látek a parfémů. Nedávno přinesl tisk zprávu, že v Pompejích byl rekonstruován původní obchod s parfémami, který zanikl za nešťastných okolností v roce 79 našeho letopočtu, kdy život v Pompejích pohřbila sopečná činnost Vesuvu. Rekonstrukce obchodu by nebyla tak zajímavá, kdyby se parfémy nevyrobily podle původních receptur a z původních rostlin. Rostliny byly identifikovány podle nalezených zuhelnatělých semen. Ta byla ve městě nalezena v zahradě, kde bylo nyní obnoveno také jejich pěstování. Výrobní proces parfémů bylo možno zrekonstruovat podle fresek v paláci Vetii. Ty totiž, krok za krokem, výrobu parfémů zobrazují v grafických detailech. Zde v Pompejích se tedy kruh historie výroby parfémů opět uzavřel.

Co vlastně víme o používání parfémů v minulosti? Výroba parfémů je jedním z nejstarších umění a s trochou nadsázky se dá říci, že vůně parfémů prochází staletími. V době zániku Pompejí byla výroba parfémů již značně rozvinuta. Hieroglyfy na stěnách hrodek egyptských faraónů ukazují, že **vůně hrály svoji úlohu už ve starověku** a byly známy před pěti tisíci lety.

Ingredience k výrobě parfémů byly vzácné a drahé, ale kadidla a vonné oleje byly všeobecně používané a dostupné. Egypťané byli náročni ve svých osobních zvycích a podrobovali se složitým procedurám při koupání. Egypťské lázně byly předchůdcem luxusních lázeňských zařízení vyšších, vládnoucích vrstev Řeků a Římanů. Ti si nechávali pleť a pokožku natírat vonnými oleji jednak pro potěšení, ale i jako ochranu proti slunečnímu záření.

Parfémy známe ostatně z častých zmínek o nich i z **Bible**. Podle Nového zákona např. přinesli malému Ježíškovi tři králové, kteří se mu přišli poklonit, dary ze zlata, kadidlo a vonné oleje (myrhu). Jinde se dočteme, že byl Mojžíš požádán Pánem, aby přinesl trojí vonné koření s kadidlem a to vše smísl, až vznikne parfém. A dále v žalmu 44: jeho šat voněl myrhou, aloí a černým rybizem.

Funkce parfémů v historii byla dvojitá. Jednak svou vůní **maskovaly nepříjemné tělesné pachy**, jednak byly vyhledávány pro své **sexuálně povzbudivé působení** (jako afrodiziakum). Navíc se vonné látky používaly nejen **při koupelích**, ale i **při církevních obřadech**. Koupele, stejně jako kadidlo a parfémy, lidi těšily a naplňovaly pohodu. Jejich používání bylo však výsadou vyšších vrstev obyvatelstva, obyčejní lidé se s vonnými látkami setkávali pouze v souvislosti s náboženskými obřady zejména v kostelech.

V antice doznaly značného rozšíření veřejné lázně, někde je můžeme obdivovat dodnes. Pro Římany patřila koupel v nich ke každodennímu životu a parfémování bylo její součástí. V lázních byla zvláštní místnost, nazývaná **unktuárium**, kde byly hostům k dispozici nádoby s **parfémy a esencemi** a lastury, naplněné vonnými mastmi k natírání těla.

V Anglii bylo dosaženo vrcholu v užívání parfémů v dobách vlády Tudorovců. Všechna veřejná místa byla voněna z příkazu královny Alžběty I (vládla 1558–1603), neboť nesnášela nepříjemný pach. Byla velmi náročná na osobní hygiena a nesnášela ve své blízkosti nikoho, kdo by zapáchal. Když řekneme, že se jednou za několik týdnů sama koupala, znamená to ve srovnání s ostatními v té době koupání velmi časté.

Parfémy byly užívány většinou k zastření tělesných pachů a k maskování zápachů, které provázely veřejný život a také smrt. Ačkoliv antické lázně Římanů přetrvávaly věky, jejich užívání zvolna upadalo s rozvojem římskokatolického křesťanství. Svatý František z Assisi (1182–1226) považoval špinu za známku svatosti, svatá Kateřina sienská (1347–1380) veřejně proti koupání brojila a Svatá Anežka zemřela, aniž by se kdy byla myla.

Veřejné lázně, kde se původně myli v teplé vodě společně nazí lidé obou pohlaví, získávaly postupně špatný zvuk. Některé byly ve 13. století uzavřeny, některé přežily do alžbětinské doby. Nakonec byly označeny za zdroj všech nemocí, zejména v souvislosti se stoupajícím výskytem příjice a kapavky. Tyto dvě pohlavní nemoci jsou vlastně zodpovědné za konec existence veřejných lázní, které byly ve své době jediným opatřením osobní hygieny. Horší situace byla ve městech, lidé na venkově se mohli občas umýt v přírodě.

Samozřejmě, že ne každý se **ve středověku** koupal, koupel byla považována za výstřednost. **Vnitřní prostředí se prakticky nevětralo**. Naproti tomu se ale věřilo, že některé nemoci, i mor např., pocházejí ze zápachu ovzduší a že je-li pach vlastního těla dostatečně silný, proti moru chrání. Proti moru se dokonce používala koží moč, která má charakteristický silný zápach. Věřilo se, že jí člověka proti infekci ochrání. **Víra v léčebnou moc oděrů** trvala dlouhou dobu. **Hippokrates** podpaloval hranice a dýmem bojoval proti moru v Athénách, **Galén** užíval léčebné metody založené na použití éterických olejů. Zjištění, že tělesný pach může být známkou nemoci, vedlo naneštěstí k mylnému závěru, že vůně chrání před nemocí. Nosily se škapulíře, váčky s von-

ným kořením a zapalovaly se louče. Používání parfémů se postupně stalo náhradou koupání.

Jiným propagátorem léčebného použití parfémů byl **Avicenna**, arabský lékař a alchymista, žijící v 11. století. Je mu přisuzován **vynález destilačního procesu výroby parfémů**. Jako lékař používal čich k diagnóze nemoci z pacientovy moči. **Hippokrates** už několik století před ním **doporučoval všimati si pachu pacientova těla** k odhalení jeho neduhů. Byl první, kdo upozornil na důležitost vzduchu, vody a klimatu. Rozeznával zdravé a nemocné ovzduší. Upozorňoval i na nebezpečí páchnoucího bahna jako zdroje nemocí. Bylo obecným zvykem použít **parfém k zahánění nepříjemného zápachu**. Nejen mor byl „lěčen“ vůní parfému. Německý lékař **Paracelsus** (1493–1541), vlastním jménem Aureolus Theophrastus Bombastus von Hohenheim, považovaný za otce moderní toxikologie, zaměřil pozornost i na použití parfémů. Jako vůbec první upozornil, že nemoc způsobují mimotělní činitelé, nikoliv „nerovnováha tělesných šťáv“, jak se dosud věřilo. Nemoci rozeznával podle příznaků. Svými poznatky zcela zvrátil tradici Galénova učení. Lidé sice pozvolna přijímali nové poznatky, ale ještě **v 17. století** byla koupel stále luxusem a šatstvo se zřídka kdy pralo. Zato **parfémy byly užívány ve velkém množství**. V 17., 18., ale i v 19. století bylo běžné, že vysoce postavený člověk byl nemytý a používal ve značném množství **parfém jako maskující desodorant**. Parfém se užíval i **jako lék proti tělesným nebo duševním potížím**, ať už šlo o hysterii, nechutenství, melancholii, hypochondrii, bolesti hlavy či nachlazení. Nedůvěra soudobých lékařů k této terapii však stále více rostla.

Časy i lidé se mění, v minulosti byl pach nemytého člověka akceptován, či dokonce žádán. Je znám slavný příklad z historie: Napoleon považoval tělesný odér za přitažlivý. Po bitvě u Marenga v roce 1800 poslal císařovně Josefíně vzkaz: za tři dny budu doma, nemyjte se! Oba byli náruživí

uživatelé parfémů. **Když přišel Napoleon k moci**, značně za parfémů utrácel. Traduje se, že **objednával půl galonu** (tj. asi 2 l) **fialkové kolínské vody a 60 lahviček jasmínového extraktu měsíčně**. Císařovna Josefína dávala přednost vůni pižma a používala ho v takovém množství, že ještě 60 let po její smrti bylo cítit v jejím budoáru.

A jak jsme na tom dnes v našich domech s tekoucí teplotou a studenou vodou, vanou, sprchou a mýdlem, sprchovými gely a pěnamy do koupele? Mytí a koupání je obecně praktikováno jako základ osobní hygieny. Mycí kosmetika je usnadňuje a zpřijemňuje. Víme, že čistota je základem zdraví a že nemoci jsou způsobovány mikroby, kterým se často ve špině daří. Víme, že nedostatečnou osobní hygienou je oslabována celková odolnost organismu proti vlivům vnějšího prostředí. Víme, že podmínkou zdraví je čistý vzduch a proto budovy větráme. Je také známa **vazba mezi pachy a pamětí**. Je-li nějaký zážitek spojen s vnímáním vůní, či zápachů, pak se snadno vybaví při setkání s totožným vjemem i po mnoha letech. **Příjemnou vůni v interiéru může způsobit vonná květina**, ale platí zde „všeho s mírou“. Příliš aromatické rostliny, např. lilie, mohou být příčinou bolestí hlavy, nevolnosti a nespavosti. Silná vůně může u disponovaných lidí vyvolat např. i epileptický záchvat.

Dnešní klasická medicína neužívá vonné látky v boji proti nemocem (aromaterapie, založená na vlivu vůní na organismus patří k alternativním metodám léčby a působí spíše v oblasti psychiky), ačkoliv – kdo ví? – nedávno se v tisku objevily zprávy, že sladké vůně zmírňují některé projevy demence u starých lidí a že čichání vůně citrusů odstranilo neklid a nespavost. Už vůbec neužíváme parfémů k maskování nepříjemných tělesných pachů a špíny. Používáme antiperspiranty k omezení pocení, neboť pach potu je obecně vnímán jako nepříjemný. V přiměřeném množství mohou být nevtíravé vůně příjemné, mohou zdůraznit osobnost a posílit sebevědomí. Vonné látky

dnes doporučuje reklama k parfemaci ovzduší hygienických zařízení, ať už ve sprejích či odpařovačích. V prodeji jsou i **bytové osvěžovače**, u kterých je nabízena celá škála vůní podle vkusu zákazníka. Na místě je však opatrnost, myslíme spíše na možné alergizující působení vonných látek a nedoporučujeme je zejména v nemocnicích a prostorech pro děti. **Parfémové kapsle** jsou součástí některých recirkulačních čističů vzduchu a vysavačů. Různé parfémů se přidávají do pracích, mycích a čisticích prostředků, mýdel a kosmetiky. I u nás se vyrábějí dokonce parfémované látkové kapesníky. Parfémy v našem životě přetrvávají. S jejich historií, delší než pět tisíc let, těžko někdo něco zmůže. I dnes, stejně jako v minulosti, je kvalitní parfém drahý a výroba je velkým byznyssem. Jak se zdá, **vůně provázejí lidstvo celou jeho historii** a i když znalosti přibývají, lidé dodržují zásady hygieny, myjí se a šatstvo perou, parfémů se ze života lidí jen tak neztratí. K pohodě prostředí moderního člověka však patří především větrání, nikoliv maskování pachů vonnými látkami.

Použité zdroje:

- [1] HOSKINS, J.A. *All the Perfumes of Arabia*. Indoor Built Environ, 9, 2000, č. 6, s. 301–302.
- [2] SUNDEL, J., KJELLMAN, M. *The air we breathe indoors*. NIOSH Sweden, 1995, 36 s.
- [3] JOKL, M. *Optimalizace fyzikálních podmínek pro práci člověka* (s. 67: Odeřové mikroklima). Nakl. Práce, Praha, 1. vyd., 1984, 248 s.
- [4] *Indoor Air Quality: organic pollutants* (s. 23: Odours). WHO Euro, 1989, 70 s.
- [5] GANONG, W. *Přehled lékařské fyziologie* (s. 154: Vztah čichu, sexu a paměti) Vydalo nakl. H+H Jinočany, 1. vyd., 1995, 668 s., ISBN 80-85787-36-9
- [6] LIDDAMENT, M.W. *A Guide to Energy Efficient Ventilation* (s. 30 Odour), University Science Park, Coventry, GB, 1996, 254 s., ISBN O-946075-85-9
- [7] *Indoor – environment & health* (s.28: Smell). NIOSH, Sweden, 1999, 90 s., ISSN 1104-358X. ■

* Optimální vlhčení vzduchu v tiskárnách

S ohledem na řadu náročných procesů v tiskárnách je regulovatelná relativní vlhlost až 60 % nutným předpokladem, jak z hlediska bezpečnosti na pracovišti tak i trvale vysoké kvality výrobků. V tiskárně cenin v Mnichově jsou k tomuto účelu instalovány oběhové rozprašovací zvlhčovače. Vzduch je zde adiabaticky vlhčen v protiproudu a neodpařená voda zachycovaná ve vaně a opět použita k rozprašování.

Přednost takovýchto oběhových rozprašovačů spočívá v tom, že při nejrůznějších kvalitách vody je vzduch kromě vlhčení a ochlazení současně významně propírán a tím zbavován prachu, zárodků, endotoxinů a případných spalin a plynů.

Naproti tomu ale tyto zvlhčovače jsou živnou půdou pro bakterie, kvasinky a plísně. Jejich usmrcování je možné běžnými biocidy – je ovšem třeba si uvědomit, že přes 99 % těchto látek existuje ve formě biofilmu, který biocidům odolává. Bakterie, kvasinky a plísně volně ve vodě se

poohybující, jakož i ve svrchní vrstvě biofilmu se sice biocidy usmrtí, ale pod ní dochází k jejich biologickému růstu. Kromě toho se mohou z usmrcených bakterií, kvasinek a plísní uvolnit škodliviny, jako endotoxiny, které negativně ovlivňují kvalitu prostředí.

Z ekonomických a hygienických důvodů je třeba použít takové technologie, které již primárně zamezí biologickému růstu. Jde o tyto dvě možnosti: rozprašovat jen tolik vody, kolik se odpaří, což ovšem předpokládá plně odsolenou vodu, nebo oběhovou vodu tak upravovat, aby biologický růst nebyl možný.

V případě dané tiskárny byla realizována druhá možnost a to tzv. procesem Molclean (firmy *MOL Katalysatortechnik, GmbH*), kde celokovové katalyzátory MOLox se aktivují přidáváním velmi malých množství látky MOLaktiv30.

Tato látka se přítomností volně se ve vodě poohybujících bakterií, kvasinek a plísní na povrchu katalyzátorů rozkládá beze zbytku na vodu a kyslík. Současně se bakterie, kvasinky a plísně na povrchu katalyzátorů při uvol-

ňování povrchově aktivních biolátel eliminují a zamezují se jejich biologickému růstu.

Další ekonomicky významnou skutečností je to, že postupem doby se spotřeba MOLaktiv30 snižuje – v daném případě z počátečních 3,33 kg/den na 1,07 kg/den po dvou měsících.

CCI 13/2002

(Ku)

* Stacionární palivové články Toyoty

Jak bylo oznámeno, plánuje nyní i japonská firma Toyota připravit pro trh vlastní technologii palivových článků dodatkem ke stacionárním zařízením.

Systémy by měly být distribuovány od r. 2005 prostřednictvím tzv. Toyota „Home Shops“. Mimo jiné bude na trh uveden i hybridní systém ve spojení se solárním zařízením.

CCI 10/2002

(Ku)